

๓

ฮูปแต้มในลิมอีसान :

ภาพสะท้อนความหลากหลายของลัทธิความเชื่อ

The E-san Mural Paintings at Sim-Esan : The Expression of a Variety of Religious Beliefs

เทพพร มังธานี¹

บทคัดย่อ

ฮูปแต้มในลิมอีसानนั้น มีเนื้อหาที่แสดงถึงความเชื่อที่หลากหลายในอดีต ทั้งนี้เนื่องจากว่าศิลปินอีสานไม่เพียงแต่นำเสนอหลักศีลธรรมและเรื่องราวความเชื่อในทางพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังนำเสนอความเชื่อหรือเรื่องราวในทางศาสนา พราหมณ์-ฮินดูซึ่งเข้ามาสู่อีสานและล้านช้างในยุคเดียวกับพระพุทธศาสนา ทั้งสองลัทธิต่างก็ได้รับการยอมรับนับถือในดินแดนแถบนี้ในช่วงเวลาที่ต่างกัน นอกจากนี้ เนื้อหาของฮูปแต้มในลิมอีसानยังบอกเล่าเรื่องราวในวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นอีสานด้วย การนำเสนอเนื้อหาของฮูปแต้มในลักษณะดังกล่าว มีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการคงไว้ซึ่งความเชื่อที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสันติ สร้างความเข้าใจเข้าใจระหว่างกันในกลุ่มชนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน รวมทั้งสร้างความเคารพในทางวัฒนธรรมจากจุดยืนทางปรัชญาที่แตกต่างกัน

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กำลังศึกษาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิจัยศิลปะและวัฒนธรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Abstract

The contents of murals at Sim-Esan (Buddhist monastery) were expression of a variety of beliefs in the past. Inasmuch as artists demonstrated not only Buddhist (Theravada) morality and beliefs but also beliefs of Brahmana-hinduism that introduced to Esan and Lanchang when the same period as Buddhism. Both Buddhism and Brahmana-hinduism had reached Esan and Lanchang in difference time. Moreover the contents of murals at Sim-Esan were presentation of Esan life styles and local tradition. The ultimate goals of presentation of murals at Sim-Esan were to preserving the diversity of beliefs and development a culture of peace, tolerance and cultural respect from a difference of philosophical opinions.

บทนำ

หลักฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมในอีสานที่ปรากฏในวัดและโบราณสถานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม นอกจากจะบ่งบอกคติความเชื่อในท้องถิ่น สุนทรียะ ลัทธิทางศาสนา อุดมคติทางสังคมในยุคสมัยนั้นๆ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นความรุ่งเรืองและความเสื่อมของอารยธรรมในอดีตแล้ว เรายังสามารถตีความในเชิงปรัชญาวัฒนธรรมได้ (Cultural Philosophy) โดยเราอาจเริ่มจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่พบ และสร้างคำถามเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์ต่อไป การตีความเชิงปรัชญาวัฒนธรรมในบทความนี้ ผู้เขียนจะนำเสนอโดยวิธีการดังกล่าว

จากการลงพื้นที่อีสานเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางศิลปะและวัฒนธรรมระหว่างวันที่ 16-19 ธันวาคม 2553 ภายใต้ชื่อโครงการการศึกษาดูงานด้าน

ศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นอีสานใต้ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า จากหลักฐานทางศิลปะและวัฒนธรรมที่ปรากฏนั้นเมื่อมองในด้านคติความเชื่อแล้วมีการสร้างตำนานและความเชื่อที่ทับซ้อนกันอยู่หลายความเชื่อ ข้อสังเกตดังกล่าว มีหลักฐานสนับสนุนที่ผู้เขียนจะนำมาพิจารณาในบทความนี้ คือ *ฮูปแต้มในลิมอีสาน หรือภาพจิตรกรรมฝาผนังในลิมหรือพระอุโบสถของอีสาน* ที่สะท้อนให้เห็นว่ามีการสร้างตำนานและความเชื่อที่ทับซ้อนกันอยู่หลายความเชื่อ โดยเฉพาะความที่มาจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

ผู้เขียนสนใจประเด็นคำถามที่จะตามมาว่าความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดูนั้นต่างก็มีจุดยืนทางปรัชญาที่ต่างกัน ถ้ามีจุดยืนที่แตกต่างกันแล้วจะอยู่ด้วยกันในศาสนสถานเดียวกันได้อย่างไร และฮูปแต้มในลิมอีสานสะท้อนพหุนิยมทางความเชื่ออย่างไร เนื้อหาในบทความนี้ จะพยายามตอบคำถามเหล่านี้ โดยผู้เขียนจะพยายามวิเคราะห์บนพื้นฐานของหลักฐานที่ปรากฏ

ขอบเขตของบทความ

ฮูปแต้มในลิมอีสานที่นำมาวิเคราะห์ในบทความนี้ เป็นฮูปแต้มในลิมอีสานที่พบในช่วงลงพื้นอีสานกลาง-ใต้ ระหว่างวันที่ 16-19 ธันวาคม 2553 ได้แก่

1. ฮูปแต้มในลิมวัดสวนวาริพัฒนาราม ต.หัวหนอง อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น
2. ฮูปแต้มในลิมวัดบ้านลาน ต.บ้านลาน อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น
3. ฮูปแต้มในลิมวัดสระบัวแก้ว ต.วังคูม อ.หนองสองห้อง จ.ขอนแก่น
4. ฮูปแต้มในลิมวัดโพธาราม บ.ดงบัง อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม
5. วัดป่าเลไลย์ บ.หนองพอก อ.นาตุณ จ.มหาสารคาม
6. ฮูปแต้มในลิมวัดประตูลัย ต.นิเวศน์ อ.ธวัชบุรี จ.ร้อยเอ็ด

บริบทของความเชื่อที่หลากหลายในอีสาน

ก่อนที่จะกล่าวถึงความหลากหลายของลัทธิความเชื่อในรูปแวมในลิมอีสาน ขอกล่าวความเป็นมาของของลัทธิความเชื่อทางศาสนาในอีสานเพื่อให้ทราบถึงบริบทพื้นฐานโดยย่อๆ ดังนี้

ตามหลักฐานทางโบราณคดี พื้นที่อีสานของไทยเป็นดินแดนที่มีความเชื่อและประเพณีที่เป็นของตนเองมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ จึงเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ส่วนในสมัยหลังประวัติศาสตร์มีผู้กล่าวถึงบริบททางวัฒนธรรมของอีสานว่าได้รับวัฒนธรรมที่เด่น 3 วัฒนธรรม ได้แก่ 1) วัฒนธรรมพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์ เห็นได้จาก ตัวอักษรแบบปัลลวะ หรืออักษรครุฑณ์ ภาษาสันสกฤต และการนับถือเทพเจ้า 2) วัฒนธรรมเขมร จะเห็นได้จากปราสาทหินเขาพนมรุ้ง ปราสาทหินพิมาย และปราสาทหินชาติต่างๆ ที่ปรากฏเป็นหลักฐานทั่วภาคอีสาน 3) และวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่แพร่กระจายเข้าสู่อีสานทั้งในแง่สกลนครและโคราช กล่าวคืออีสานเป็นแหล่งที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมไทยตั้งสมัยสุโขทัยเรื่องอำนาจและวัฒนธรรมลาวที่มาจากล้านช้าง หลวงพระบางและเวียงจันทน์ (พิชญ์ สมpong, 2550)

ในส่วนการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในอีสานนั้น หลังจากที่พระพุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและมหายานต่างก็ไปเจริญเติบโตนอกอินเดียอันเป็นแผ่นดินแม่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทนั้นไปเจริญรุ่งเรืองที่ศรีลังกา จนพัฒนาเป็นองค์ประกอบของพระพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์ ในขณะที่พระพุทธศาสนาแบบมหายานขยายขึ้นเหนือไปทางแคว้นแคชเมียร์ จีน และทิเบต ทั้งสองฝ่ายได้มาเผชิญหน้ากันในอีสานและล้านช้างโดยเป็นทั้งคู่แข่งกันเองและ ชิงพื้นที่ทางศรัทธากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูด้วย

ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์และประชาชนในดินแดนแถบนี้ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12- 15 ในขณะที่พระพุทธศาสนาแบบมหายานจากจีนก็เริ่มเข้ามาเผยแผ่ในยุคนี้ด้วย แต่ในช่วงนี้พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ได้รับการยอมรับนับถือมากกว่า นอกจาก

พระพุทธศาสนาแล้วศาสนาพราหมณ์-ฮินดูก็น่าจะเข้ามามีอิทธิพลบ้างแล้ว ต่อมาศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้รับการยอมรับนับถือมากที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18 ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นปราสาทหินทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กกระจายอยู่ทั่วภาคอีสาน (ธวัช ปุณโณทก, 2550)

เป็นที่น่าสังเกตว่าในช่วงนี้ พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานพยายามนำเอาอุดมการณ์แบบพระโพธิสัตว์เข้ามาซึ่งพื้นที่ทางศรัทธาในยุคนี้ด้วย ดังเช่นหลักฐานในปราสาทหินพิมายที่บ่งบอกว่าภาพแกะสลักภายในปราสาทปราสาทประจักษ์ (The Main Prang) เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระพุทธศานามหายาน ยุคที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูรุ่งเรืองนี้เรียกว่าสมัยขอมเรืองอำนาจ หลังจากนั้นเมื่ออำนาจของขอมเสื่อมลงในช่วงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ก็กลับมาได้รับการยอมรับอีกครั้งพร้อมกับความเชื่อแบบไสยศาสตร์และผีสงฆ์เวทาดอันเป็นความเชื่อดั้งเดิมก็กลับมามีชีวิตชีวามากขึ้นเช่นกัน แต่ก็ใช่ว่าอิทธิพลแบบมหายานจะหมดไป เพราะมหายานได้เผยแผ่ความเชื่อแบบลัทธิมนตรยานอันเป็นความเชื่อหนึ่งของฝ่ายมหายาน ที่ให้ความสำคัญกับเวทย์มนต์คาถาอาคมต่างๆ จนทำให้เกิดลัทธิมนตรยานแทรกอยู่ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในดินแดนแถบนี้

ภาพประกอบที่ 1 พระพุทธรูป 9 พระพักตร์ ประดิษฐานในพระอุโบสถหลังเก่า วัดศาลาลอย อ.เมือง จ.นครราชสีมา คาดว่าได้รับอิทธิพลจากตำนานเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่สร้างอิงหลักพุทธธรรม คือ โลกุตตรธรรม 9 ภาพนี้สะท้อนความหลากหลายทางความเชื่อของศิลปินอันเป็นผลมาจากการเผยแผ่ความเชื่อแบบพราหมณ์และแบบพุทธในอดีต

ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๔

ความหลากหลายของลัทธิความเชื่อในสุปแต่้มในลิมอีสาน

ภาพรวมของสุปแต่้มในลิมอีสานดังกล่าวข้างต้น พอสรุปได้ว่านอกจากจะแสดงเรื่องอันเนื่องในพระพุทธศาสนา เช่น เวสสันดรชาดก ทศชาติชาดก พระมาลัย สิ้นไซ (ถือว่าเป็นชาดกนอกนิบาตและพบมากในเขตอีสานกลาง) พุทธประวัติ นรกภูมิ และสวรรค์ แล้ว ยังมีเรื่องที่อยู่นอกพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระลัก-พระลาม หรือเรื่องรามเกียรติ์ ราหูอมจันทร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งสุปแต่้มเชิงสังวาส และประเพณีท้องถิ่น นอกจากนี้เทพสัตว์ในตำนานที่นิยมวาด คือ นาค ครุฑ สิงห์ ส่วนสถานที่ดำเนินเรื่องมักจะมีภูเขาและแม่น้ำเป็นองค์ประกอบ และสถานที่ดำเนินเรื่องที่ปรากฏในสุปแต่้มหลายเรื่องก็มักจะเป็นป่า โดยเฉพาะป่าหิมพานต์ หรือ หิมวันต์ ก็เรียก

เรื่องราวเหล่านี้ปรากฏอยู่ในสุปแต่้มในลิมอีสาน ลิมอีสานบางแห่ง เช่น วัดสนวนวาริพัฒนาราม และวัดสระบัวแก้ว นอกจากจะผสมผสานกันระหว่างเรื่องราวต่างๆ ในพระพุทธศาสนาและวิถีชีวิตของชุมชนแล้ว ยังมีเรื่องเล่าหรือตำนานนอกพระพุทธศาสนาอยู่ด้วย เรื่องดังกล่าวเมื่อมองในมุมมองของพระพุทธศาสนาเรียกว่า พาทริกถา ได้แก่ พระรามชาดกวัดป่าเลไลย์ ปรากฏทั้งภายในและภายนอกลิม ราหูอมจันทร์ สุปแต่้มเชิงสังวาส ซึ่งเมื่อวาดในลิมก็มักจะถูกจัดอยู่ด้านนอก คือ จัดเรื่องราวหรือตำนานในพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องเวสสันดรในอารามอยู่ภายนอก เรื่องพุทธประวัติอยู่ด้านใน แล้วนำเสนอเรื่องที่เป็นพาทริกถาอยู่ด้านนอก อย่างไรก็ตามการจัดระบบคิดแบบนี้ก็ไม่ได้ถือเป็นเรื่องเคร่งครัด เพราะภายในลิมอีสานบางแห่งก็มีเรื่องราวภายนอกพระพุทธศาสนาอยู่ภายในลิมด้วย

เพื่อให้เห็นว่าเรื่องราวที่ถือเป็นพาทริกถา(เรื่องนอกพุทธศาสนา) นั้นมีความเป็นมาอย่างไร มีรากฐานความเชื่อต่างจากพระพุทธศาสนาอย่างไร จึงขอกล่าวถึงเรื่องที่เป็นพาทริกถาที่ปรากฏในสุปแต่้มอีสาน 3 เรื่อง คือ ราหูอมจันทร์ พระลัก-พระลาม และสุปแต่้มเชิงสังวาส

ภาพประกอบที่ 2 ฐูปแต่มราชูอมจันทร สิมวัดสนวนวาริพัฒนาราม ต.หัวหนอง อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น

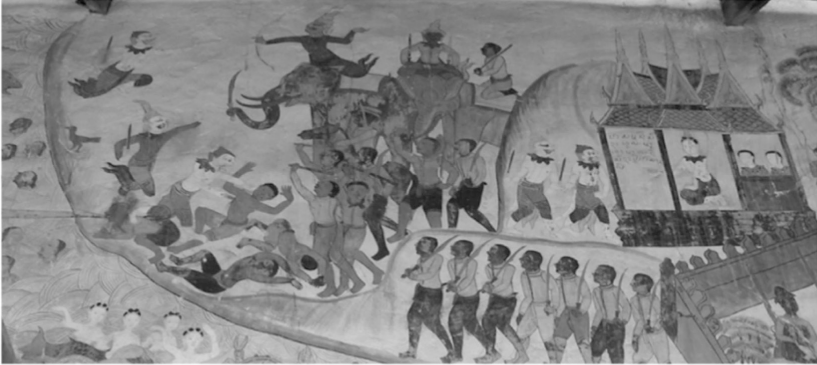
ฐูปแต่มราชูอมจันทร เป็นเรื่องตำนานเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งตามคติของพราหมณ์ถือว่าพระราหู นับเป็นเทพองค์ที่ 8 ของเทวดานพเคราะห์ ตามตำนานบอกว่า พระอิศวรได้สร้างพระราหูขึ้น โดยใช้หัวผีโขมด 12 หัว ครั้งหนึ่งพระราหูได้ปลอมตัวเข้าไปในเทพชุมนุมเพื่อจะได้กินน้ำอมฤต พระจันทรและอาทิตย์พบเข้าจึงไปแจ้งแก่พระวิษณุ พระวิษณุจึงขว้างจักรออกไปถูกกายของพระราหูจนขาดไปครึ่งตัว แต่เนื่องจากได้ดื่มน้ำอมฤตแล้วจึงไม่ตาย พระราหูโกรธพระจันทรและพระอาทิตย์มากที่นำความไปบอกพระวิษณุจนทำให้ตนต้องถูกลงโทษ จึงหาโอกาสคอยจับพระอาทิตย์และพระจันทรเข้าไปในปากหรือที่เรียกว่าอม เพื่อเป็นการแก้แค้นอยู่เนืองๆ

อีกตำราหนึ่งกล่าวว่า สมัยหนึ่งพระเสาร์เกิดเป็นพญานาค พระอาทิตย์เกิดเป็นพญาครุฑ พระพหูสบัติเป็นพระอินทร์ พญาครุฑอยากกินพญานาค จึงไล่พญานาค พญานาคกลัวหนีไปพึ่งพระราหู พระราหูช่วยขับไล่พญาครุฑ พญาครุฑหนีไปพึ่งพระอินทร์ พระราหูตามไปไม่ทันและเกิดกระหายน้ำขึ้นมาจึงแอบไปกินน้ำอมฤต พระอินทร์พบเข้าจึงเอาจักรเพชรขว้างราหูขาดเป็นสองท่อน แต่พระราหูก็ไม่ตายเนื่องจากได้กินน้ำอมฤตไปแล้ว (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2543)

ภาพประกอบที่ 3 ฐูปแต้มราหูอมจันทร์ สิมวัดสระบัวแก้ว บ.หนองเม็ก ต.วังคูณ อ.หนองสองห้อง

ฐูปแต้มเรื่องพระлік-พระลाम หรือเรื่องรามเกียรติ์ เป็นเรื่องที่ปรากฏตามตำนานเทพในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยมีความเชื่อว่าพระรามเป็นภาคอวตารหนึ่งของพระวิษณุ(พระนารายณ์) การอวตารครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อกำจัดทศกัณฐ์หรือท้าวราพณ์ โดยพระวิษณุอวตารลงมาเป็นโอรสองค์โตของกษัตริย์แห่งอโยธยา ทรงพระนามว่า พระราม มีพระอนุชาต่างมารดา คือ พระภรต พระลักษมณ์ และพระศัตรูด เรื่องราวดำเนินไปโดยเป็นการสงครามระหว่างเทพและอสูร สุดท้ายแล้วฝ่ายเทพก็เป็นฝ่ายชนะ มีตัวละครที่เป็นเทพสัตว์ในเรื่องนี้หลายตัว เทพสัตว์ที่มักปรากฏในภาพเขียนเสมอ คือ หนุมาน (สมคมแดง สมปวงพร,2537)

ภาพประกอบที่ 4 สูปแต้มเรื่องพระลัก-พระลาม (รามเกียรติ์) สิมวัดป่าเลไลย์ บ.หนองพอก ต.นาตุ่น จ.มหาสารคาม

สูปแต้มเชิงสังวาส สันนิษฐานว่าอาจได้รับอิทธิพลจากลัทธิตันตระ ซึ่งเป็นลัทธิหนึ่งที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากนิกายศักติและภักตีในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู คำว่า**ตันตระ** หมายถึง ปัญญาที่แผ่ไปเพื่อป้องกันอันตราย ตันตระเป็นหมวดคัมภีร์หนึ่งที่มีจุดมุ่งหมายยกย่องเชิดชูพระศิวะกับพระนางอูมาเทวี มีรูปแบบในการแสดงออกถึงความจงรักภักดีอย่างสูงสุด โดยรูปปั้นของการอยู่ร่วมกันเป็นคู่ อันมีเรื่องของกามารมณ์เข้ามาเกี่ยวข้อง และเน้นการยอมรับนับถือในรูปแบบพิธีกรรมที่ปราศจากเหตุผล (สุมาลี มหณรงค์ชัย ,2546) รูปแบบการนำเสนอดังกล่าวเป็นที่ถูกจริตของปุถุชนทั่วไป จึงถูกนำมาประยุกต์เสนอในรูปแบบต่างๆ

ภาพประกอบที่ 5 สูปแต้มเชิงสังวาส วัดบ้านลาน ต.บ้านลาน อ.บ้านไผ่ จ.ขอนแก่น

ทั้ง 3 เรื่องดังกล่าว มีเพียงเรื่องราวอุทธรณ์เท่านั้นที่มีเรื่องเล่าในพระไตรปิฎก คือปรากฏในสุริยสูตรและจันทิมสูตร เรื่องมีอยู่ว่า พระราหูวิ่งไล่เพื่อที่จะอมพระอาทิตย์และพระจันทร์ พระอาทิตย์และพระจันทร์เกิดความหวาดกลัว จึงแปลงวาทาขอความช่วยเหลือจากพระพุทธเจ้า ว่าพวกตนอยู่ในภาวะอันตรายขออาศัยพระพุทธคุณเป็นที่พึ่ง พระราหูได้ยินดังนั้นจึงยอมปล่อยพระอาทิตย์และพระจันทร์ด้วยความเกรงกลัวอำนาจของพระพุทธเจ้า

นักปราชญ์ชาวพุทธบางท่านเห็นว่าเรื่องนี้ฝ่ายพุทธไปรวมเอาเรื่องเล่าในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูมาไว้ในพระไตรปิฎก หรืออาจจะกล่าวได้ว่า ชาวพุทธเอาเรื่องราวต่างๆ ที่ไม่ปรากฏในพระไตรปิฎกมาบวชคือทำให้มีเค้าโครงเรื่องเหมือนกับเรื่องชาดกในพระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม มีผู้เห็นว่าพระธัมมสังคหาคารย หรืออาจารย์ผู้รวบรวมพระไตรปิฎก ต้องการเอาความเชื่อของผู้คนที่มีอยู่ก่อนแล้ว (พราหมณ์มีมาก่อนพุทธ) เพื่อนำมาเป็นสื่อแสดงให้เห็นแก่นของธรรม โดยต้องการสื่อความหมายว่าราหูก็คือโมหะหรืออวิชชาคือความไม่รู้ในอริยสัจ ๓ ๔ ๕ ๖ ๗ ๘ ๙ ๑๐ ๑๑ ๑๒ ๑๓ ๑๔ ๑๕ ๑๖ ๑๗ ๑๘ ๑๙ ๒๐ ๒๑ ๒๒ ๒๓ ๒๔ ๒๕ ๒๖ ๒๗ ๒๘ ๒๙ ๓๐ ๓๑ ๓๒ ๓๓ ๓๔ ๓๕ ๓๖ ๓๗ ๓๘ ๓๙ ๔๐ ๔๑ ๔๒ ๔๓ ๔๔ ๔๕ ๔๖ ๔๗ ๔๘ ๔๙ ๕๐ ๕๑ ๕๒ ๕๓ ๕๔ ๕๕ ๕๖ ๕๗ ๕๘ ๕๙ ๖๐ ๖๑ ๖๒ ๖๓ ๖๔ ๖๕ ๖๖ ๖๗ ๖๘ ๖๙ ๗๐ ๗๑ ๗๒ ๗๓ ๗๔ ๗๕ ๗๖ ๗๗ ๗๘ ๗๙ ๘๐ ๘๑ ๘๒ ๘๓ ๘๔ ๘๕ ๘๖ ๘๗ ๘๘ ๘๙ ๙๐ ๙๑ ๙๒ ๙๓ ๙๔ ๙๕ ๙๖ ๙๗ ๙๘ ๙๙ ๑๐๐ ๑๐๑ ๑๐๒ ๑๐๓ ๑๐๔ ๑๐๕ ๑๐๖ ๑๐๗ ๑๐๘ ๑๐๙ ๑๑๐ ๑๑๑ ๑๑๒ ๑๑๓ ๑๑๔ ๑๑๕ ๑๑๖ ๑๑๗ ๑๑๘ ๑๑๙ ๑๒๐ ๑๒๑ ๑๒๒ ๑๒๓ ๑๒๔ ๑๒๕ ๑๒๖ ๑๒๗ ๑๒๘ ๑๒๙ ๑๓๐ ๑๓๑ ๑๓๒ ๑๓๓ ๑๓๔ ๑๓๕ ๑๓๖ ๑๓๗ ๑๓๘ ๑๓๙ ๑๔๐ ๑๔๑ ๑๔๒ ๑๔๓ ๑๔๔ ๑๔๕ ๑๔๖ ๑๔๗ ๑๔๘ ๑๔๙ ๑๕๐ ๑๕๑ ๑๕๒ ๑๕๓ ๑๕๔ ๑๕๕ ๑๕๖ ๑๕๗ ๑๕๘ ๑๕๙ ๑๖๐ ๑๖๑ ๑๖๒ ๑๖๓ ๑๖๔ ๑๖๕ ๑๖๖ ๑๖๗ ๑๖๘ ๑๖๙ ๑๗๐ ๑๗๑ ๑๗๒ ๑๗๓ ๑๗๔ ๑๗๕ ๑๗๖ ๑๗๗ ๑๗๘ ๑๗๙ ๑๘๐ ๑๘๑ ๑๘๒ ๑๘๓ ๑๘๔ ๑๘๕ ๑๘๖ ๑๘๗ ๑๘๘ ๑๘๙ ๑๙๐ ๑๙๑ ๑๙๒ ๑๙๓ ๑๙๔ ๑๙๕ ๑๙๖ ๑๙๗ ๑๙๘ ๑๙๙ ๒๐๐ ๒๐๑ ๒๐๒ ๒๐๓ ๒๐๔ ๒๐๕ ๒๐๖ ๒๐๗ ๒๐๘ ๒๐๙ ๒๑๐ ๒๑๑ ๒๑๒ ๒๑๓ ๒๑๔ ๒๑๕ ๒๑๖ ๒๑๗ ๒๑๘ ๒๑๙ ๒๒๐ ๒๒๑ ๒๒๒ ๒๒๓ ๒๒๔ ๒๒๕ ๒๒๖ ๒๒๗ ๒๒๘ ๒๒๙ ๒๓๐ ๒๓๑ ๒๓๒ ๒๓๓ ๒๓๔ ๒๓๕ ๒๓๖ ๒๓๗ ๒๓๘ ๒๓๙ ๒๔๐ ๒๔๑ ๒๔๒ ๒๔๓ ๒๔๔ ๒๔๕ ๒๔๖ ๒๔๗ ๒๔๘ ๒๔๙ ๒๕๐ ๒๕๑ ๒๕๒ ๒๕๓ ๒๕๔ ๒๕๕ ๒๕๖ ๒๕๗ ๒๕๘ ๒๕๙ ๒๖๐ ๒๖๑ ๒๖๒ ๒๖๓ ๒๖๔ ๒๖๕ ๒๖๖ ๒๖๗ ๒๖๘ ๒๖๙ ๒๗๐ ๒๗๑ ๒๗๒ ๒๗๓ ๒๗๔ ๒๗๕ ๒๗๖ ๒๗๗ ๒๗๘ ๒๗๙ ๒๘๐ ๒๘๑ ๒๘๒ ๒๘๓ ๒๘๔ ๒๘๕ ๒๘๖ ๒๘๗ ๒๘๘ ๒๘๙ ๒๙๐ ๒๙๑ ๒๙๒ ๒๙๓ ๒๙๔ ๒๙๕ ๒๙๖ ๒๙๗ ๒๙๘ ๒๙๙ ๓๐๐ ๓๐๑ ๓๐๒ ๓๐๓ ๓๐๔ ๓๐๕ ๓๐๖ ๓๐๗ ๓๐๘ ๓๐๙ ๓๑๐ ๓๑๑ ๓๑๒ ๓๑๓ ๓๑๔ ๓๑๕ ๓๑๖ ๓๑๗ ๓๑๘ ๓๑๙ ๓๒๐ ๓๒๑ ๓๒๒ ๓๒๓ ๓๒๔ ๓๒๕ ๓๒๖ ๓๒๗ ๓๒๘ ๓๒๙ ๓๓๐ ๓๓๑ ๓๓๒ ๓๓๓ ๓๓๔ ๓๓๕ ๓๓๖ ๓๓๗ ๓๓๘ ๓๓๙ ๓๔๐ ๓๔๑ ๓๔๒ ๓๔๓ ๓๔๔ ๓๔๕ ๓๔๖ ๓๔๗ ๓๔๘ ๓๔๙ ๓๕๐ ๓๕๑ ๓๕๒ ๓๕๓ ๓๕๔ ๓๕๕ ๓๕๖ ๓๕๗ ๓๕๘ ๓๕๙ ๓๖๐ ๓๖๑ ๓๖๒ ๓๖๓ ๓๖๔ ๓๖๕ ๓๖๖ ๓๖๗ ๓๖๘ ๓๖๙ ๓๗๐ ๓๗๑ ๓๗๒ ๓๗๓ ๓๗๔ ๓๗๕ ๓๗๖ ๓๗๗ ๓๗๘ ๓๗๙ ๓๘๐ ๓๘๑ ๓๘๒ ๓๘๓ ๓๘๔ ๓๘๕ ๓๘๖ ๓๘๗ ๓๘๘ ๓๘๙ ๓๙๐ ๓๙๑ ๓๙๒ ๓๙๓ ๓๙๔ ๓๙๕ ๓๙๖ ๓๙๗ ๓๙๘ ๓๙๙ ๔๐๐ ๔๐๑ ๔๐๒ ๔๐๓ ๔๐๔ ๔๐๕ ๔๐๖ ๔๐๗ ๔๐๘ ๔๐๙ ๔๑๐ ๔๑๑ ๔๑๒ ๔๑๓ ๔๑๔ ๔๑๕ ๔๑๖ ๔๑๗ ๔๑๘ ๔๑๙ ๔๒๐ ๔๒๑ ๔๒๒ ๔๒๓ ๔๒๔ ๔๒๕ ๔๒๖ ๔๒๗ ๔๒๘ ๔๒๙ ๔๓๐ ๔๓๑ ๔๓๒ ๔๓๓ ๔๓๔ ๔๓๕ ๔๓๖ ๔๓๗ ๔๓๘ ๔๓๙ ๔๔๐ ๔๔๑ ๔๔๒ ๔๔๓ ๔๔๔ ๔๔๕ ๔๔๖ ๔๔๗ ๔๔๘ ๔๔๙ ๔๕๐ ๔๕๑ ๔๕๒ ๔๕๓ ๔๕๔ ๔๕๕ ๔๕๖ ๔๕๗ ๔๕๘ ๔๕๙ ๔๖๐ ๔๖๑ ๔๖๒ ๔๖๓ ๔๖๔ ๔๖๕ ๔๖๖ ๔๖๗ ๔๖๘ ๔๖๙ ๔๗๐ ๔๗๑ ๔๗๒ ๔๗๓ ๔๗๔ ๔๗๕ ๔๗๖ ๔๗๗ ๔๗๘ ๔๗๙ ๔๘๐ ๔๘๑ ๔๘๒ ๔๘๓ ๔๘๔ ๔๘๕ ๔๘๖ ๔๘๗ ๔๘๘ ๔๘๙ ๔๙๐ ๔๙๑ ๔๙๒ ๔๙๓ ๔๙๔ ๔๙๕ ๔๙๖ ๔๙๗ ๔๙๘ ๔๙๙ ๕๐๐ ๕๐๑ ๕๐๒ ๕๐๓ ๕๐๔ ๕๐๕ ๕๐๖ ๕๐๗ ๕๐๘ ๕๐๙ ๕๑๐ ๕๑๑ ๕๑๒ ๕๑๓ ๕๑๔ ๕๑๕ ๕๑๖ ๕๑๗ ๕๑๘ ๕๑๙ ๕๒๐ ๕๒๑ ๕๒๒ ๕๒๓ ๕๒๔ ๕๒๕ ๕๒๖ ๕๒๗ ๕๒๘ ๕๒๙ ๕๓๐ ๕๓๑ ๕๓๒ ๕๓๓ ๕๓๔ ๕๓๕ ๕๓๖ ๕๓๗ ๕๓๘ ๕๓๙ ๕๔๐ ๕๔๑ ๕๔๒ ๕๔๓ ๕๔๔ ๕๔๕ ๕๔๖ ๕๔๗ ๕๔๘ ๕๔๙ ๕๕๐ ๕๕๑ ๕๕๒ ๕๕๓ ๕๕๔ ๕๕๕ ๕๕๖ ๕๕๗ ๕๕๘ ๕๕๙ ๕๖๐ ๕๖๑ ๕๖๒ ๕๖๓ ๕๖๔ ๕๖๕ ๕๖๖ ๕๖๗ ๕๖๘ ๕๖๙ ๕๗๐ ๕๗๑ ๕๗๒ ๕๗๓ ๕๗๔ ๕๗๕ ๕๗๖ ๕๗๗ ๕๗๘ ๕๗๙ ๕๘๐ ๕๘๑ ๕๘๒ ๕๘๓ ๕๘๔ ๕๘๕ ๕๘๖ ๕๘๗ ๕๘๘ ๕๘๙ ๕๙๐ ๕๙๑ ๕๙๒ ๕๙๓ ๕๙๔ ๕๙๕ ๕๙๖ ๕๙๗ ๕๙๘ ๕๙๙ ๖๐๐ ๖๐๑ ๖๐๒ ๖๐๓ ๖๐๔ ๖๐๕ ๖๐๖ ๖๐๗ ๖๐๘ ๖๐๙ ๖๑๐ ๖๑๑ ๖๑๒ ๖๑๓ ๖๑๔ ๖๑๕ ๖๑๖ ๖๑๗ ๖๑๘ ๖๑๙ ๖๒๐ ๖๒๑ ๖๒๒ ๖๒๓ ๖๒๔ ๖๒๕ ๖๒๖ ๖๒๗ ๖๒๘ ๖๒๙ ๖๓๐ ๖๓๑ ๖๓๒ ๖๓๓ ๖๓๔ ๖๓๕ ๖๓๖ ๖๓๗ ๖๓๘ ๖๓๙ ๖๔๐ ๖๔๑ ๖๔๒ ๖๔๓ ๖๔๔ ๖๔๕ ๖๔๖ ๖๔๗ ๖๔๘ ๖๔๙ ๖๕๐ ๖๕๑ ๖๕๒ ๖๕๓ ๖๕๔ ๖๕๕ ๖๕๖ ๖๕๗ ๖๕๘ ๖๕๙ ๖๖๐ ๖๖๑ ๖๖๒ ๖๖๓ ๖๖๔ ๖๖๕ ๖๖๖ ๖๖๗ ๖๖๘ ๖๖๙ ๖๗๐ ๖๗๑ ๖๗๒ ๖๗๓ ๖๗๔ ๖๗๕ ๖๗๖ ๖๗๗ ๖๗๘ ๖๗๙ ๖๘๐ ๖๘๑ ๖๘๒ ๖๘๓ ๖๘๔ ๖๘๕ ๖๘๖ ๖๘๗ ๖๘๘ ๖๘๙ ๖๙๐ ๖๙๑ ๖๙๒ ๖๙๓ ๖๙๔ ๖๙๕ ๖๙๖ ๖๙๗ ๖๙๘ ๖๙๙ ๗๐๐ ๗๐๑ ๗๐๒ ๗๐๓ ๗๐๔ ๗๐๕ ๗๐๖ ๗๐๗ ๗๐๘ ๗๐๙ ๗๑๐ ๗๑๑ ๗๑๒ ๗๑๓ ๗๑๔ ๗๑๕ ๗๑๖ ๗๑๗ ๗๑๘ ๗๑๙ ๗๒๐ ๗๒๑ ๗๒๒ ๗๒๓ ๗๒๔ ๗๒๕ ๗๒๖ ๗๒๗ ๗๒๘ ๗๒๙ ๗๓๐ ๗๓๑ ๗๓๒ ๗๓๓ ๗๓๔ ๗๓๕ ๗๓๖ ๗๓๗ ๗๓๘ ๗๓๙ ๗๔๐ ๗๔๑ ๗๔๒ ๗๔๓ ๗๔๔ ๗๔๕ ๗๔๖ ๗๔๗ ๗๔๘ ๗๔๙ ๗๕๐ ๗๕๑ ๗๕๒ ๗๕๓ ๗๕๔ ๗๕๕ ๗๕๖ ๗๕๗ ๗๕๘ ๗๕๙ ๗๖๐ ๗๖๑ ๗๖๒ ๗๖๓ ๗๖๔ ๗๖๕ ๗๖๖ ๗๖๗ ๗๖๘ ๗๖๙ ๗๗๐ ๗๗๑ ๗๗๒ ๗๗๓ ๗๗๔ ๗๗๕ ๗๗๖ ๗๗๗ ๗๗๘ ๗๗๙ ๗๘๐ ๗๘๑ ๗๘๒ ๗๘๓ ๗๘๔ ๗๘๕ ๗๘๖ ๗๘๗ ๗๘๘ ๗๘๙ ๗๙๐ ๗๙๑ ๗๙๒ ๗๙๓ ๗๙๔ ๗๙๕ ๗๙๖ ๗๙๗ ๗๙๘ ๗๙๙ ๘๐๐ ๘๐๑ ๘๐๒ ๘๐๓ ๘๐๔ ๘๐๕ ๘๐๖ ๘๐๗ ๘๐๘ ๘๐๙ ๘๑๐ ๘๑๑ ๘๑๒ ๘๑๓ ๘๑๔ ๘๑๕ ๘๑๖ ๘๑๗ ๘๑๘ ๘๑๙ ๘๒๐ ๘๒๑ ๘๒๒ ๘๒๓ ๘๒๔ ๘๒๕ ๘๒๖ ๘๒๗ ๘๒๘ ๘๒๙ ๘๓๐ ๘๓๑ ๘๓๒ ๘๓๓ ๘๓๔ ๘๓๕ ๘๓๖ ๘๓๗ ๘๓๘ ๘๓๙ ๘๔๐ ๘๔๑ ๘๔๒ ๘๔๓ ๘๔๔ ๘๔๕ ๘๔๖ ๘๔๗ ๘๔๘ ๘๔๙ ๘๕๐ ๘๕๑ ๘๕๒ ๘๕๓ ๘๕๔ ๘๕๕ ๘๕๖ ๘๕๗ ๘๕๘ ๘๕๙ ๘๖๐ ๘๖๑ ๘๖๒ ๘๖๓ ๘๖๔ ๘๖๕ ๘๖๖ ๘๖๗ ๘๖๘ ๘๖๙ ๘๗๐ ๘๗๑ ๘๗๒ ๘๗๓ ๘๗๔ ๘๗๕ ๘๗๖ ๘๗๗ ๘๗๘ ๘๗๙ ๘๘๐ ๘๘๑ ๘๘๒ ๘๘๓ ๘๘๔ ๘๘๕ ๘๘๖ ๘๘๗ ๘๘๘ ๘๘๙ ๘๙๐ ๘๙๑ ๘๙๒ ๘๙๓ ๘๙๔ ๘๙๕ ๘๙๖ ๘๙๗ ๘๙๘ ๘๙๙ ๙๐๐ ๙๐๑ ๙๐๒ ๙๐๓ ๙๐๔ ๙๐๕ ๙๐๖ ๙๐๗ ๙๐๘ ๙๐๙ ๙๑๐ ๙๑๑ ๙๑๒ ๙๑๓ ๙๑๔ ๙๑๕ ๙๑๖ ๙๑๗ ๙๑๘ ๙๑๙ ๙๒๐ ๙๒๑ ๙๒๒ ๙๒๓ ๙๒๔ ๙๒๕ ๙๒๖ ๙๒๗ ๙๒๘ ๙๒๙ ๙๓๐ ๙๓๑ ๙๓๒ ๙๓๓ ๙๓๔ ๙๓๕ ๙๓๖ ๙๓๗ ๙๓๘ ๙๓๙ ๙๔๐ ๙๔๑ ๙๔๒ ๙๔๓ ๙๔๔ ๙๔๕ ๙๔๖ ๙๔๗ ๙๔๘ ๙๔๙ ๙๕๐ ๙๕๑ ๙๕๒ ๙๕๓ ๙๕๔ ๙๕๕ ๙๕๖ ๙๕๗ ๙๕๘ ๙๕๙ ๙๖๐ ๙๖๑ ๙๖๒ ๙๖๓ ๙๖๔ ๙๖๕ ๙๖๖ ๙๖๗ ๙๖๘ ๙๖๙ ๙๗๐ ๙๗๑ ๙๗๒ ๙๗๓ ๙๗๔ ๙๗๕ ๙๗๖ ๙๗๗ ๙๗๘ ๙๗๙ ๙๘๐ ๙๘๑ ๙๘๒ ๙๘๓ ๙๘๔ ๙๘๕ ๙๘๖ ๙๘๗ ๙๘๘ ๙๘๙ ๙๙๐ ๙๙๑ ๙๙๒ ๙๙๓ ๙๙๔ ๙๙๕ ๙๙๖ ๙๙๗ ๙๙๘ ๙๙๙ ๑๐๐๐

จุดยืนที่แตกต่างระหว่างพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู

มองในแง่ของอุดมการณ์ของชีวิตและสังคมแล้ว พระพุทธศาสนาเถรวาทเผยแผ่อุดมการณ์แบบพระอรหันต์ที่เน้นให้ปัจเจกบุคคลบำเพ็ญเพียรเพื่อขจัดกิเลสภายในตนให้ได้อย่างสิ้นเชิง และเน้นการสร้างสังคมที่มีพระอริยสงฆ์อยู่ในสังคมนั้นด้วย ส่วนพระพุทธศานา มหายานนั้นเผยแผ่อุดมการณ์แบบพระโพธิสัตว์ ที่ไม่ต้องการอรหันตภูมิแต่ปรารถนาพุทธภูมิเพื่อโปรดสัตว์หรือช่วยเหลือสังคมได้อย่างกว้างขวาง

ในขณะที่พระพุทธศาสนาซึ่งมีจุดยืนแบบอเทวนิยม ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ซึ่งมีจุดยืนแบบเทวนิยมได้เข้ามาเผยแผ่ในอีสานและล้านช้างในช่วงเดียวกันนั้น ไม่ได้เน้นอุดมการณ์เชิงปรัชญาแต่ให้ความสำคัญกับพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องกับเทพเจ้าในฮินดู โดยลัทธิที่แพร่หลายในดินแดนแถบนี้ คือ ลัทธิไศวนิกาย เป็นลัทธิที่นับถือพระศิวะเป็นใหญ่กว่าเทพ 2 องค์ที่เหลือ คือ พระพรหมกับพระวิษณุ พระศิวะเป็นเทพทำลายและสร้างสรรค์ สัญลักษณ์อย่างหนึ่งแทนพระศิวะคือ ศิวลึงค์ และโยนิ ซึ่งได้รับการบูชาเช่นองค์พระศิวะ นอกจากนั้นนิกายนี้ยังนับถือพระนางอุมาหรือกาลีสัตว์

จะเห็นได้ว่าแม้พระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู จะมีต้นกำเนิดมาจากอินเดียเหมือนกันแต่ก็มีจุดยืนเชิงอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ทั้งในแง่ของเป้าหมายทางศีลธรรม วิธีการบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรม แนวคิดเรื่องการก้าวขึ้นของโลกและจักรวาลทั้งสองศาสนาก็มีความแตกต่างกัน ตลอดคำศัพท์บางคำในศาสนา เช่น กรรมและการเกิดใหม่ ทั้งสองลัทธิก็ใช้ในความหมายที่แตกต่างกัน (รายละเอียดดูในตำราศาสนาทั่วไป)

การอยู่ร่วมกันของความเชื่อบนจุดยืนที่แตกต่าง

สำหรับปัญหาที่น่าเสนอข้างต้นที่ว่า ถ้ามีจุดยืนที่แตกต่างกันแล้วจะอยู่ด้วยกันในศาสนสถานเดียวกันได้อย่างไร และอุปถัมภ์ในลัทธิอีสานสะท้อนพหุนิยมทางความเชื่อได้อย่างไร ผู้เขียนจะพิจารณาเป็นสองนัย ดังนี้

นัยแรก เป็นไปได้หรือไม่ที่ฝ่ายพระพุทธศาสนาปรับปรุงการเผยแผ่คำสอนให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนที่ยังมีความเชื่อแบบพราหมณ์-ฮินดูอยู่ ด้วย เนื่องจากอีสานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18 เป็นช่วงที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดูได้รับการยอมรับนับถือจากกษัตริย์และเจ้านครต่างๆ ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นปราสาทหินขนาดต่างๆ กระจายอยู่ทั่วภาคอีสาน ระยะเวลาาร่วม 300 ปี ที่ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู มีอิทธิพลอยู่นั้น ความเชื่อในเทพเจ้าแบบฮินดู พิธีกรรม และตำนานสำคัญต่างๆ ยังคงมีผลต่อวิถีชีวิตประเพณีท้องถิ่นของผู้คนในดินแดนแถบนี้ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องนำเสนอเรื่องราวที่มาจากความเชื่อในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ในลัทธิอีสานอันเป็นศาสนสถานสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวหุอมจันทร์เป็นความเชื่อกันแพร่หลายในชุมชนท้องถิ่น โดยชาวบ้านมักจะตีเกราะเคาะกะลาไ้ร่าหุเพื่อให้ร่าหุคายพระจันทร์และพระอาทิตย์ ให้เป็นอิสระ ชุมชนบางแห่งมีการเคาะยุงฉางเพื่อเป็นเคล็ดว่าผลผลิตข้าวปีนี้จะดี ส่วนเรื่องพระลัก-พระรามก็เป็นวรรณกรรมที่คนส่วนใหญ่รู้จักกันอยู่แล้วเช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่นๆ ที่ไม่ได้มีที่มาจากพระไตรปิฎกโดยตรง เมื่อเห็นว่าเป็นเรื่องที่แพร่หลายอยู่แล้วในท้องถิ่นก็ต้องการนำเสนอในวัดด้วย เนื่องจากวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในอดีต การวาดรูปแต้มในสิมอีสานจึงมีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ด้วย โดยนำเอาเรื่องราวในพระพุทธศาสนานำเสนอพร้อมกับเรื่องราวนอกพุทธศาสนา รวมทั้งเรื่องวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นด้วย อนึ่ง แม้เรื่องเพศศึกษาก็มีนำเสนอเพื่อสอดแทรกให้เรียนรู้กันในวัดได้ เพราะการเรียนรู้ในวัดก็เลสน่ากำเริบน้อยกว่าเรียนรู้เรื่องดังกล่าวนอกวัด

ภาพประกอบที่ 6 รูปแต้มวิถีชีวิตชาวอีสาน สิมวัดโพธาราม บ.ดงบัง ต.ดงบัง อ.นาइन

นัยที่สอง อาจเป็นเพราะนักปราชญ์ชาวพุทธเห็นว่า ตำนานต่างๆ นั้น เป็นเรื่องเล่าทางศาสนาเพื่อต้องการสอนหลักธรรมอันมีจุดมุ่งหมายทั้งในระดับโลกิยะและโลกุตตระ ซึ่งการจะเข้าถึงจุดมุ่งหมายในระดับไหนนั้นก็ขึ้นอยู่กับสติปัญญาและอุปนิสัยของผู้ฟังด้วย ดังนั้นแม้เรื่องภายนอกพระพุทธศาสนาไม่ว่าจะเป็นเรื่องพระลัก-พระราม ร่าหุอมจันทร์ หรือแม้กระทั่งรูปแต้มเชิงสังวาส ก็สามารถตีความ

หรืออธิบายเป็นพุทธธรรมในระดับปรมาตถ์ได้ ดังที่พระธัมมสังคหคณาจารย์ในอดีตได้นำเสนอเรื่องราวอุอมจันทร์ให้เป็นที่สื่อในการเข้าถึงแก่นธรรมทางพระพุทธศาสนา

ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างการตีความเชิงพุทธธรรมโดยสังเขป ในเรื่องพระลัก-พระลาม ดังต่อไปนี้ เรื่องพระลัก-พระราม หรือเรื่องรามเกียรติ์ มีผู้ตีความตัวละครในเชิงพุทธธรรมว่า พระราม หมายถึงฉันทะหรือศรัทธา นางสีดา หมายถึงนิพพาน ถือเอาตามนัยที่ว่า คำว่า สีดา นั้น มาจาก คำว่า สีตะ ที่แปลว่า เย็น ผู้บรรลุนิพพานเรียกได้ว่าเป็นผู้เย็นแล้วเพราะดับกิเลสอันเป็นเหตุแห่งความร้อนได้สนิท พระลักษมณ์ หมายถึงวิริยะ คือความเพียร เพราะคำว่าลักษมณ์นั้นหมายถึงผู้มีโชค และผู้มีความเพียรเท่านั้นจึงจะเป็นผู้มีโชคหรือประสบผลสำเร็จ สุครีพ หมายถึงจิตตะ คือ ความเอาใจจดจ่อในจุดหมาย หนุมาน หมายถึงวิมิงสา คือ การพิจารณาไตร่ตรองอันจะนำไปสู่ดำเนิการต่างๆ อย่างคล่องแคล่วว่องไว ทศกัณฐ์ หมายถึงอตตะ คือ ความยึดมั่นว่ามีตัวตน การที่ทศกัณฐ์ มีสิบหน้า หมายถึงอตตะที่เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย (ภิกขุโพธิ์ แสนยานุภาพ, 5242) โดยภาพรวมสงครามระหว่างเทพกับยักษ์ ก็หมายถึง สงครามระหว่างกุศลกับอกุศลที่เกิดขึ้นในใจของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้นผู้ที่ดูอุปนิสัยแล้วพิจารณาเห็นธรรมตามนัยดังกล่าวก็จะได้ประโยชน์ทางธรรมจากรื่องราวดังกล่าวด้วย

ในส่วนของอุปแต้มเชิงสังวาส เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นกามตัณหาของมนุษย์ที่สะท้อนออกมาในกิจกรรมอันมีน้ำเป็นที่สุด (อุทกกันติกา) เป็นกิเลสที่เหมือนยางเหนียวที่ติดแน่นอยู่ในใจมนุษย์ยากที่จะละขาดได้ เมื่อมองอุปแต้มเชิงสังวาสในมุมนี้ หากพิจารณาเห็นโทษของกามตัณหาได้ก็จะเป็นประโยชน์ในทางธรรมได้อีกโสดหนึ่ง

สรุป

จะเห็นได้ว่าเรื่องราวที่เป็นตำนานความเชื่อต่างๆ ที่มาจากศาสนาที่มีจุดยืนทางอภิปรัชญาที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านเป้าหมายทางศีลธรรมและวิธีการบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรม หรือหลักการทางจริยธรรม ตลอดจนแนวคิดเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของโลกและสังสารวัฏ สามารถอยู่ร่วมกันในศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาได้

การพิจารณาจากสองนัยข้างเป็นการพิจารณาที่เจาะลงไปถึงรูปแบบการเผยแพร่ศาสนาและวิธีการนำเสนอ ซึ่งขาดบริบททางวัฒนธรรม หากพิจารณาจากบริบททางวัฒนธรรมของอีสานที่ได้รับอิทธิพลทั้งจากพระพุทธศาสนาและศาสนาพราหมณ์-ฮินดู รวมทั้งได้รับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่มาจากทั้งไทยและลาว จะเห็นได้ว่าการอยู่ร่วมกันของความเชื่อที่มีจุดยืนที่ต่างกันในฐานะอุปถัมภ์ในลัทธิอีสานนั้น สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องการผสมผสานของความเชื่อ (Syncretism) ที่ให้ความสำคัญกับการผสมผสานลักษณะทางวัฒนธรรมหรือหลายๆ ความเชื่อ เข้าด้วยกัน

การนำเสนอเนื้อหาของอุปถัมภ์ในลัทธิอีสานนั้นนอกจากจะพบเห็นการผสมผสานความเชื่อทางศาสนาเข้ากับความเชื่อในท้องถิ่นแล้ว ยังพบว่า ยังเป็นการผสมผสานหลายๆ ศาสนา หรือหลายระบบความเชื่อ (Syncretism between religions) กล่าวคือเป็นการผสมผสานความเชื่อระหว่างพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนาอย่างลงตัว

นอกจากนั้นเนื้อหาของอุปถัมภ์ในลัทธิอีสานยังบอกเล่าเรื่องราวในวิถีชีวิตและประเพณีท้องถิ่นอีสานด้วย ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการแต่งกาย การเป็นอยู่ของผู้คนที่มีความเชื่อต่างกัน ในสังคม การนำเสนอเนื้อหาของอุปถัมภ์ในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะมีเป้าหมายสำคัญเพื่อเป็นการแสดงออกถึงการคงไว้ซึ่งความเชื่อที่หลากหลาย เพื่อพัฒนาวัฒนธรรมแห่งสันติ สร้างความเข้าใจใจระหว่งกันในกลุ่มชนที่มีความเชื่อแตกต่างกัน รวมทั้งสร้างความเคารพในทางวัฒนธรรมจากจุดยืนทางปรัชญาที่แตกต่างกัน

อีกนัยหนึ่งก็เป็นการพิสูจน์ว่าพุทธศาสนาแบบเถรวาทซึ่งมีหลักปฏิบัติที่เน้นทางสายกลาง ให้ความสำคัญกับความเรียบง่าย อธิบายความจริงของชีวิตแบบตรงไปตรงมา ตัดส่วนที่ฟุ่มเฟือยและซับซ้อนเกินจำเป็นออกไป เพราะเห็นว่าจะทำให้ประชาชนสูญเสียแรงงานสูญเสียเวลาทำมาหากินบนผืนแผ่นดินที่ต้องพึ่งพาธรรมชาติและมีฤดูแล้งที่ยาวนาน รวมทั้งอุดมคติแบบพระอรหันต์ที่ทำให้นักบวชในศาสนาอยู่นอกเหนือการแย่งชิงอำนาจทางการเมืองมากกว่าลัทธิอื่นนั้นเหมาะสมกับวิถีชีวิตและเป้าหมายทางจิตวิญญาณของผู้คนในดินแดนแถบนี้มากกว่าลัทธิอื่นๆ

แต่ก็พร้อมที่จะอยู่ร่วมกับลัทธิความเชื่ออื่นๆ อย่างสันติและเคารพในวัฒนธรรม ประเพณีที่แตกต่าง

บรรณานุกรม

- ธวัช ปุณโณทก. 2550. **พระพุทธศาสนาในอีสานและล้านช้าง**. ในการสัมมนา นานาชาติ เรื่อง พระพุทธศาสนากับวิถีชีวิต คนไทยปัจจุบัน จัดโดย มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาแห่งโลก และองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี วันที่ 27 กรกฎาคม 2550.
- พิชญ์ สมพอง. 2550. **วิถีชีวิตและวัฒนธรรมอีสาน**. ในการสัมมนาเรื่อง ความสัมพันธ์ ทางวัฒนธรรมในประเทศไทย เพื่อจัดทำแผนที่วัฒนธรรม 4 ภูมิภาค ระยะที่ 2 ณ โรงแรมโซฟิเทล ราชอาออคิต จังหวัดขอนแก่น วันที่ 20-21 กรกฎาคม 2550.
- ภิกขุโพธิ์ แสณยานุภาพ. 2542. **ข้าแหลระรามเกียรติ์**. กรุงเทพฯ: สถาบันบันลือธรรม.
- สมคมแดง สมปวงพร. 2537. **ย้อนรอยชมพูทวีป**. กรุงเทพฯ: คัมคำสำนักพิมพ์.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2543. **มีศัพท์ มีแสง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. 2546. **ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ.